

چەند گۆرانكارىيەكى ريشەيى پيشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان

29-01-2023

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : سەرەپاي ئالنگارىيە بەردەوامەكانى حكومەتى ناوھندى و بەتايبەتيش پريارى دادگەي بالاي فيدرالى بۆ پيشەسازى ھەرئىمى كوردستان لە شوباتى 2022دا و بەردەوامى مووشەكى ميليشيا و گروپە نيوخويەكان لە عىراق و مووشەك و درۆنى ئىرانىش بۆ سەر پيشەسازى نەوت و گاز، لەسەر و ھەمووشيانەوھە ناكوكيەكانى نيوان دوو پارتە سەرەككەيەكەي ھەرئىمى كوردستان، لە سالى رابردوودا دوو ھەنگاوى گەورە بە ئاراستەي گەرانەوھەي داھاتىكى زياتر بۆ حكومەت نراوھە كە ئەوانىش خستەئەستۆي تىچووي ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوت و كرپى گواستەوھەي بۆ ھەناردەكردن بۆ سەر كۆمپانىكان بوون، بەلام ئەم ھەنگاوانە ئەگەر بەرزەوھەندى كۆمپانىكان و سياسەتى چۆنەتتى پەرەپيدانى كىلگە نەوتىيەكان و گەران و پشكنين بۆ كىلگەي نەوتى نوئى و ھەلكۆلىنى بىرى نەوتى نوئى لەگەندا نەبىت، ئەوا ئاراستەيەكى خراپ و ھەردەگرىت و پرى بەرھەمھىنان كەمدەكاتەوھە و كۆمپانىكان دەخاتە بەر مەترسى كشانەوھە، چونكە گەورە كۆمپانىكان بەدواي قازانجەوھەن و دەچنە ئەو شوئىنەي قازانجىكى زۆر و سەر ئيشەيەكى كەمیان بۆ دروستدەكات.

بەرايى

سالى رابردوو پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان رووبەرۋى ئالينكارى جىدى و ھەمەچەشەن بوو، بەلام لە ھەمانكاتدا ئەم سىكتەرە گورانكارى ريشەيى تىدا ئەنجامدراو. بەپى زانيارىيە بەردەستەكان لەو سالىدا لەرووى مامەلەكردن لەگەل كۆمپانىكان و چۆنەتى ئىدارەدانى پروسەكانى بەرھەمھىنان، پەرەپىدان، خەرجىيەكانى ھەناردەكردن و پىرسى زىانەكانى فرۆشتنى نەوت بە ھەرزانتىر لەنرخى برىنت و، تەنانت بەرپوشەبەردى ئەم پيشەسازىيەش لەنۆوان ھەولير و بەغدا، گورانكارى ريشەيى كراو.

بەپى خەملىدەنەكان و زانيارىيە بەردەستەكان، داھاتى 2022 (بەن خەرجىيەكان) دەگاتە سەروو 12 مىليار دۆلار، كە تەنيا لە چارەكى بەكەم و دووھەدا گەيشتووتە 6.7 مىليار دۆلار. ھەروەھا، لە 2022دا بەھۆى كەمبوونەھۆى بەرھەمھىنان، وەكو لە چارەكى بەكەمى 2022دا بە بەراورد بە چارەكى بەكەمى 2021 دەردەكەوئىت، ئەوا چاوپرواندەكرىت لە 2022دا بى نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان بگاتە 12 مىليۇن بەرميل نەوتى مانگانە، ئەمەش بەواتاى كەمبوونەھۆى ئاستى بەرھەمھىنانە بۇ خوار 400 ھەزار بەرميل نەوت لە رۆژىكدا.

لە لايەكى دىكەو، بەپى داتا فەرمىيەكانى چارەكى بەكەم و دووھەمى 2022، جياوازى نۆوان نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان و نىرخى برىنت بەتېكرا تەنيا 12 دۆلار بوو، بەلام ئەوھى جىگەى سەرنجە جياوازييەكە بۇ فرۆشتنى نەوت بە ناوخۆ گەيشتووتە سەروو 58 دۆلار! چاوپروانىشەكرىت لە نىوھى دووھەمى سالى رابردودا جياوازييەكە زياتر بوويىت (ھىشتا ئامارە فەرمىيەكان بلانۆنەكراوئەو). بۇ نەوونە ئەگەر بەتېكرا، بە 2 دۆلارى دىكە كەمتر لە 2021 فرۆشرايىت، بەمىشئوھە نىزىكەى سەروو 24 مىليۇن دۆلارى دىكە بەھۆى ھەرزانتىر فرۆشتنى نەوتەو مانگانە زىان بە ھەرىمى كوردستان دەگات، كە ھۆكارەكەى بەغدايە.

لەپاستىدا، ئەوھى لىزەدا جىگەى تىپرامنە مامەلەكردنى ھەرىمى كوردستانە لەگەل كۆمپانىا نەوتىيەكان. بەشئوھە بەكەم لە 2022دا، حكومەتى ھەرىمى كوردستان دەستىكردوو بە جىبەجىكردى مىكانىزىمىكى نۆى لەگەل كۆمپانىكان لەرووى زىانەكانى ھەرزانتىر فرۆشتنى نەوتى ھەرىمى كوردستان لە نىرخى بازار و برىنت لە جىھاندا. خەرجى گواستەھۆى نەوت (كرى كۆمپانىايى KPC) كە پىشتىر حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەئەستووى گرتبوو، لە نىوھى سالى رابردووھە گوراو. كۆمپانىكان پابەندكراون كە لەوھەدا ھاوبەشى بگەن، ئەمەش داھاتى كەراوھە بۇ حكومەت زياتر دەكات ئەگەر وەبەرھىنان و پەرەپىدان لەم كەرتەدا كەمنەكاتەو!

ئىستا قۇناخىكى نۆى لە پەيوەندىيەكانى بەغدا و ھەوليرھاتبوو ئاراو، بەلام بىرپارەكەى رۆزى (2023-1-25) دادگاي بالاي فیدرالى جارىكى دىكە رىگاكاني گەيشتن بەرىككەوتنىكى ھاوبەشى نەك ھەر سەخت كىرد بەلكوو داىخست. ئەمەش لەكاتىكدا تەنيا كەمتر لە 10 رۆز بەرلە ئىستا [سەرۆكۆھزىرانى ھەرىمى كوردستان](#) (2023-1-17) لە داڤۇس لەبارەى پىرسى نەوت و گاز لەنۆوان ھەولير و بەغدا ئامازەى بەوھەكرد "ئەوھى ئىمە لەسەرى رىككەوتوون ئەوھە كە ھەموو ئەو گۇشارانەى لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان ھەن بۇ ئىستا راوھستىندىرئىن و چاوپرئ دەكەين تاوھكو ياساى ھايدروكارىيۇن (نەوت و گاز) دەردەكرىت"، ھەروەھا لەبارەى رىككەوتنى ھەولير و بەغدا لەسەر ئەو پىرسە ئامازەشى بەوھەكرد "ئىمە خىشئەيەكى كاتمان بۇ داناوھ كە شەش مانگە، نازانم ئايا ئەو كاتە گونجاوھ "واقعبىنانەيە" يان نا، بەلام ھىوادارم كە بتوانين بەزووترين كات ئەنجامىدەين".

چاوپرواندەكرا ئەو گورانكارىيانە ئاستى گىفتوگۆكان بەرھەو پىشەوھە ببات، بەلام ئىستا قۇناخىكى دىكەبە لە پەيوەندىيەكانى ھەولير و بەغدا، چونكە بىرپارەكانى دادگاي فیدرالى تەنيا جىبەجىدەكرىت و ناكرى تانەى لىدريت. بەلام سەرەپراى ئالۆزىيەكان، پىرسىيارە سەرەكىيەكە ئەوھە كە ئەم گورانكارىيە ريشەييانە چى لە ھەگبەيداى بۇ پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان، لەكاتىكدا بۇ ھەر بەرميلىك نىزىكەى 10 دۆلار لە داھاتيان كەمبكات، ئامادە دەبن وەبەرھىنان، پەرەپىدان و بىزى نۆى و گەران بەدواى دۆزىنەھۆى نەوتدا لە ھەرىمى كوردستان بگەن؟ لە داتا و زانيارىيە بەردەستەكانوھە بەدواى وەلامى ئەم پىرسىيارەوھەين.

جياوازى نۆوان داھات و خەرجىيەكانى نەوتى

ھەرئىمى كوردستان چەندە ؟

بەپپى داتا بەردەستەكان لەماوەى نۆوان 2018 بۆ 2022، بەردەوام خەرجىيەكانى پيشەسازى نەوت و گازى ھەرئىمى كوردستان نيوە و، سەرۆو نيوەى داھاتەكەى بوو، كە ئەمەش پەيوەندى راستەوخۆى بەشنيوازى گرىبەستەكان، كرىي گواستەنەو، خەرجى بەرھەمھيئان و پەرەپيدان، ئەو جياوازيبە گەورەپەى فرۆشتنى نەوت بەھۆى حكومەتى عىراقەو بوو.

بۆ نموونە لە چارەكى يەكەمى 2022دا 3.063 مليار دۆلار داھاتى گشتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان بوو، بەلام لە ھەمان ئەو ماوەيەدا، داھاتى پوختى وەرگىراو لە لاين حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو 1.343 مليار دۆلار بوو، كە ئەمەش ناكاتە نيوەى كۆى داھاتە.

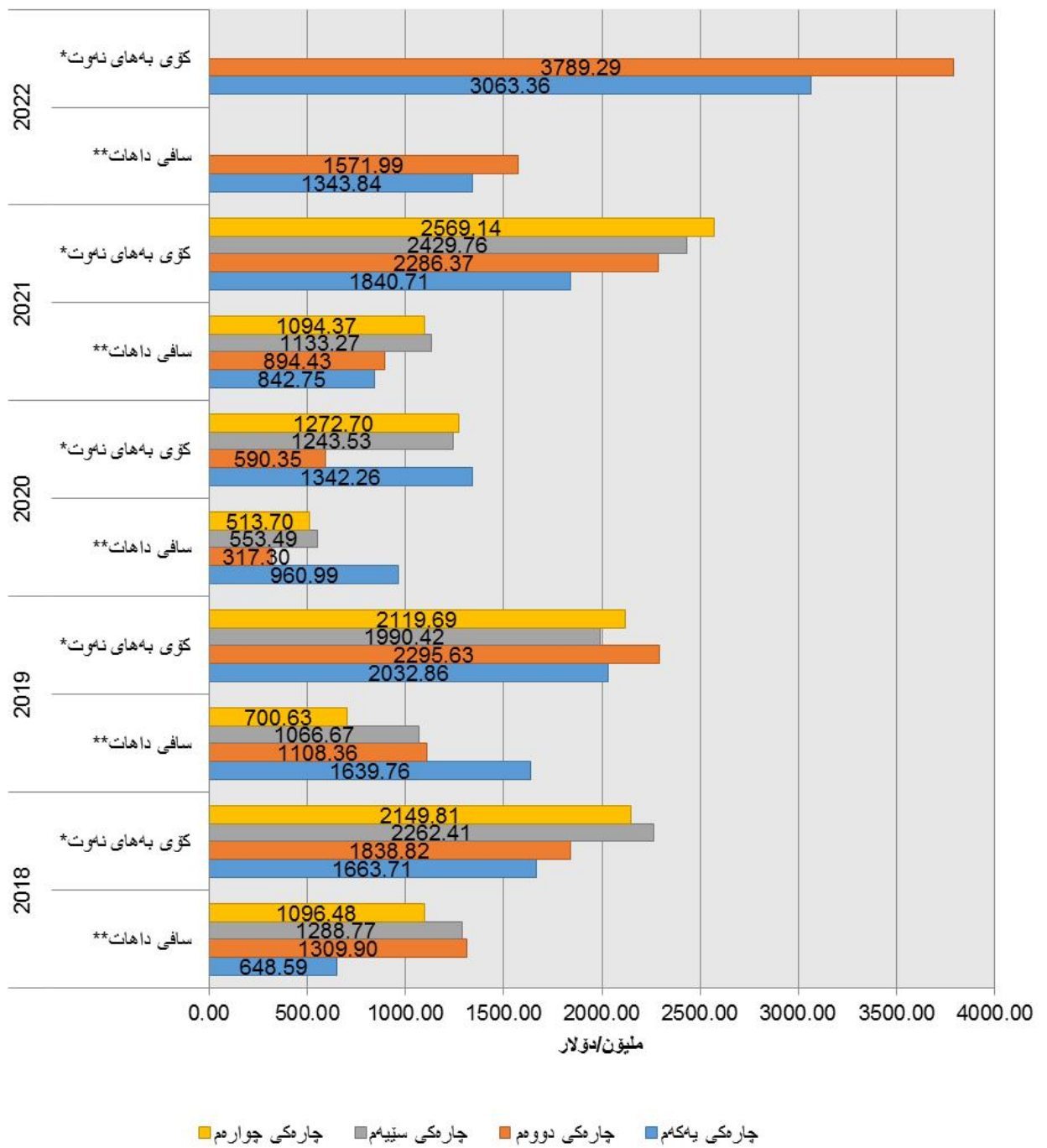
ھەرۆھە، لە 2021دا كۆى گشتى داھاتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان 9.125 مليار دۆلار بوو، بەلام تەنيا 3.122 مليار ھەك داھاتى پوخت لەلاينە حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو وەرگىراو. لەو سالىدا سەرۆو 870 مليون دۆلار دراو بە كرىي گواستەنەو نەوت بە KPC (كۆمپانىياى بۆرى كوردستان)، 3.14 مليار دۆلار بە كۆمپانىياكانى بەرھەمھيئانى نەوت وھتد.

ليرەو و بەپپى گرافىكى يەكەم، يەكئىك لە ھۆكارەكانى كەمى داھات و زۆرىي خەرجى پيشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان، پەيوەندى بە دوو پەرسەو ھەبوو: كەمتر فرۆشتنى لە نرخى برينت و كرىي گواستەنەو.

لەم دوو رووھشەو لە [سەرھەتاي سالى 2022و](#) گورانكارى كراو و بەشيكى كۆمپانىياكان پابەندكران بە پيدانى كرىي گواستەنەو نەوت و، جياوازى نرخى برينت و نەوتى فرۆشراوى ھەرئىمى كوردستان، كواليتى نەوتى تىكەلكراو لە بەندەرى جەيھان، كە پيشتر تىچووى ھەموو ئەم جياوازيانە بەتەنيا لەسەر ھەرئىمى كوردستان بوو.

ئەم گورانكارىيانە جگە لە گەرانەو پەشيكى ديكەى داھات بۆ ھەرئىمى كوردستان، كۆمپانىيا نەوتىيەكان پابەند دەكات بە گرنگيدان بە ھەموو پەرسەكانى ديكەى پيشەسازى نەوت، نەوھكو تەنيا پەرسەى بەرھەمھيئان.

گرافىك 1: نيشاندەرى داھاتى گشتى و داھاتى گەراو نەوت بۆ حكومەتى ھەرئىمى كوردستان

*كۆی بههای نهوتی خاو و كۆندینسهیتی فرۆشراو (ههئاردهكراو له پڕی بۆری و فرۆشتنی ناوخۆ (دۆلار).

**سافی داهااتی وهگریراو له لیهن حكومهتی ههریمی كوردستان له ماوهی فرۆشتنی نهوت و چالکییه په یوه ندیاره كاندا (دۆلار).

ههریمی كوردستان چه نیک ههزانتر له نرخی برینت نهوته كهی ده فرۆشیت؟

نهوتی ههریمی كوردستان به ههزانتر له نهوتی برینت ده فرۆشیت و جیاوازییه كهش ته نیا 2 بۆ 3 دۆلاریك نییه به ئكوو به تیکرا له ماوهی رابردوودا به گشتی 12 دۆلار بووه. له ماوهی پینچ سالی رابردوودا زۆترین جیاوازی له چاره كی به كهمی 2020 دا بووه. كه گه بشتووته ته 18.9 دۆلار، واته تیکرای نرخی برینت 50.5 دۆلار بووه، به ئام نرخی نهوتی ههریمی كوردستان به 31.5 دۆلار بووه. ههروهها، كه مترین جیاوازی نیوان نرخی برینت و نرخی نهوتی ههریمی كوردستان له چاره كی چواره می 2018 دا بووه. كه ته نیا 4.26 دۆلار بووه وهكو له گرافیکی دووه مدا هاوووه.

خشته ی 1: تیکرای نرخی برینت، نرخی نهوتی فرۆشراوی ههریمی كوردستان به بۆری و به ناوخۆ 2018-2022

سال	چاره كی سال	تیکرای نرخی برینت بۆ بهرمیلیك رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی كوردستان به بۆری بۆ بهرمیلیك رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی كوردستان بۆ ناوخۆ و پالانگه / بهرمیلیك رۆژانه
2018	چاره كی 1	66.953	54.817	52.412
2018	چاره كی 2	74.490	62.854	56.295
2018	چاره كی 3	75.477	63.098	67.734
2018	چاره كی 4	67.367	63.098	44.475
2019	چاره كی 1	63.270	51.807	45.923
2019	چاره كی 2	68.343	57.187	47.839
2019	چاره كی 3	61.860	49.41	44.338
2019	چاره كی 4	62.653	52.293	45.262
2020	چاره كی 1	50.527	31.596	51.151
2020	چاره كی 2	31.430	15.781	-
2020	چاره كی 3	42.720	31.669	-
2020	چاره كی 4	44.523	32.51	-
2021	چاره كی 1	60.567	48.961	59.474
2021	چاره كی 2	68.627	57.706	64.199
2021	چاره كی 3	73.003	62.868	49.845
2021	چاره كی 4	79.577	68.43	55.741
2022	چاره كی 1	98.960	86.73	84.23
2022	چاره كی 2	112.743	100.388	54.086
2022	چاره كی 3	99.227	-	-
2022	چاره كی 4	88.367	-	-

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتییهکان و بانکی جیهانی نرخی كالكان.

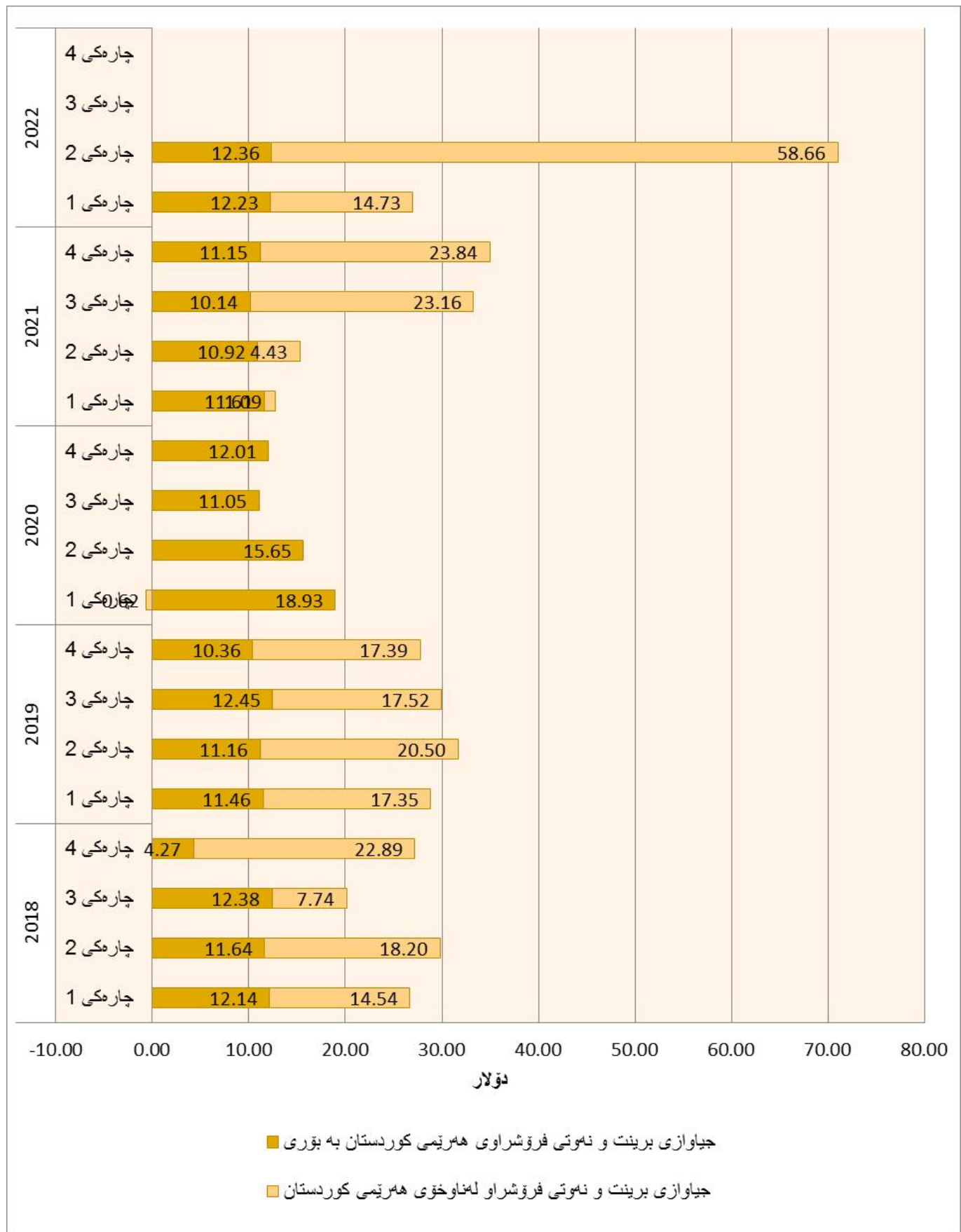
له راستیدا، جیاوازی نرخی برینت و نهوتی ههریمی كوردستان جگه له بابتهی كوالیتی نهوته كهی كه ده بوايه چه ند دۆلاریك كه متر له برینت بوايه، ده بوو هاوشیوه بوايه، به ئام فشاره كانی به غدا و بپاره كانی وهزارهتی نهوتی عیراق و سۆمۆ بۆ كپینی نهوتی ههریمی كوردستان واپكردوووه كه جیاوازییه كه ئه وهنده زۆر بیت، كه ئیستاش به هۆی سزاكانی سه ر رووسیا و زۆربوونی نهوتی قاجاخ له بازاره

جيهاننيه كانيدا، به تىكرا باس له دابه زىن به تىكرا بۇ 14 دۇلار و زياتر ده كرېت له نرخی برېنت بۇ نيوهى دووهى 2022 (كه هيشتا داتاكانى بىلوانه كراوه ته وه). ئەمەش واتە ئەگەر 2 دۇلارى دىكە به تىكرا دابه زىت، ئەوا له مانگىكدا زىانه كانى ده گاتە سه رووى 24 مليۇن دۇلار و له سالىكدا ده گاتە سه رووى 288 مليۇن دۇلار.

به پى داتا به رده سته كان، ئەم جياوازيه نىوان نرخی نهوتى برېنت و نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان پىشتىر له سهر حكومهتى هه رىمى كوردستان ئەژمارده كرا و به تهنيا له ئەوستوى ده گرت، به لام ئىستا ميكانىزمىك دانراوه بۇ نرخته كان كه نرخته 10 دۇلار ده گه رىندىرته وه بۇ جياوازي نرخته كه و كرې گواستنه وه و جياوازي كواليتى نهوت. به شيوه يه ك " نرخی فروشراو له مانگىكدا يه كسانه به تىكراى نرخی بازاركه له لايهن حكومهتى هه رىمى كوردستان له به نده رى جه يهان ده فروش رىت". ئەمەش پىشقه چوونىكى گه وره يه و برېكى دىكە له جياوازي نرخ و خه رجيه كانى گواستنه وه ده گه رىننه وه كه پىشتىر له سهر حكومهت بوو. ئەمە له نيوهى دووهى 2022 وه كه وتووه ته سهر كۆمپانياكان و له راپورتى دارايى و چالاكويه كانى چاره كى [سىنه مى كۆمپانياى فۆرزهدا له لابه ره 3دا](#) هاتووه.

له روويه كى دىكە وه ئەوهى جىگه سهرنجه فروشتنى نهوته به نىوخۆ و پاللوگه نىوخۆبىه كان كه له گه ل نرخی برېنت جياوازيه كى گه وره له و نرخش هه يه كه له رىگه فروشتن به بۆريه وه ده كرېت. بۇ نموونه له چاره كى دووهى 2022 دا جياوازيه كه ده گاتە 58.66 دۇلار!، له كاتىكدا نزمترين له چاره كى يه كه مى 2022 دا بووه كه به 0.62 دۇلار زياتر له نرخی برېنت به نىوخۆ فروشراوه وه كو له گرافىكى خواره وه دا هاتووه.

گرافىك 2: ده رخرى جياوازي نرخی نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان به برېنت له رىگه بۆرى و به ناوخۆ

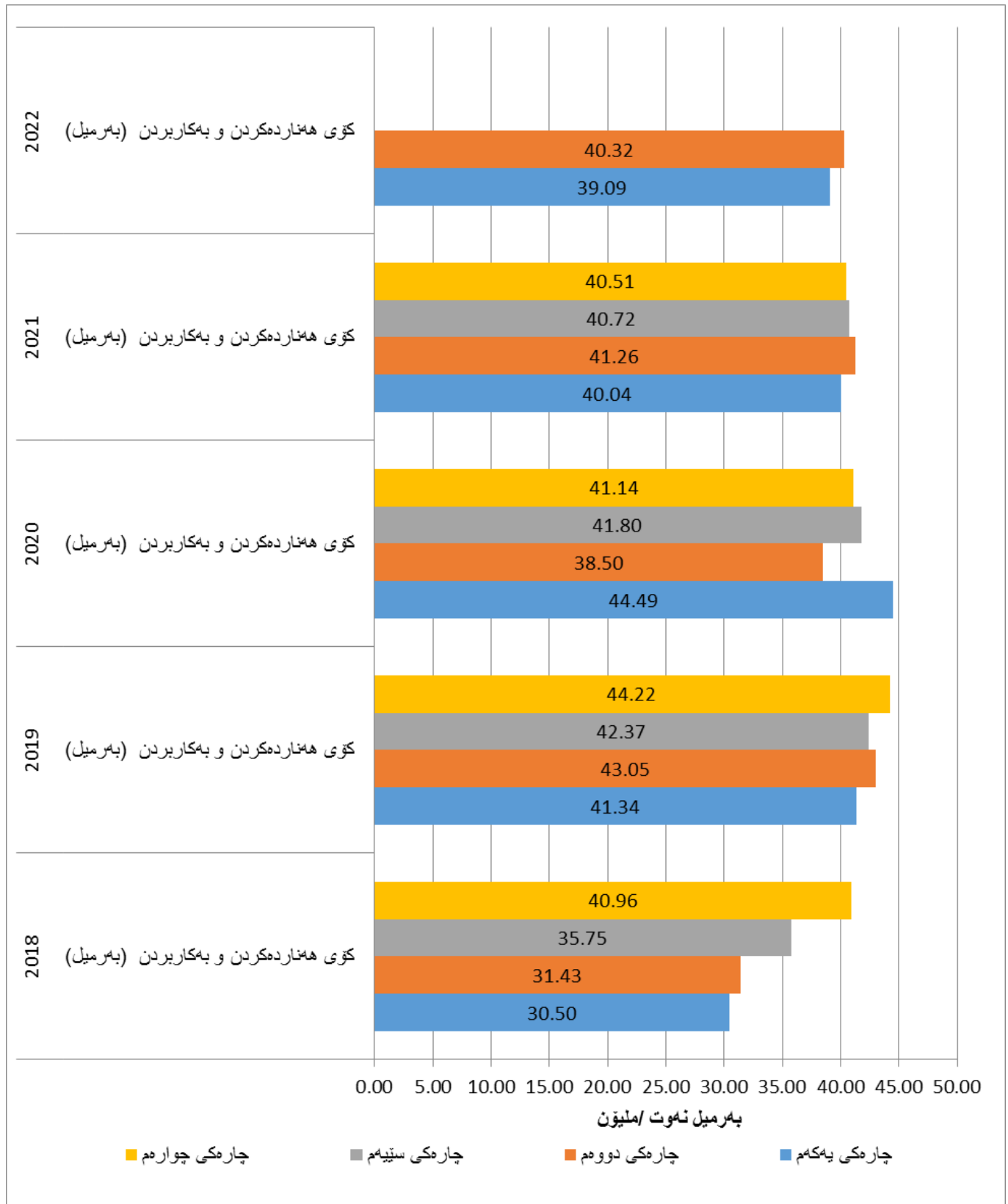

سهرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیهکان و بانکی جیهانی نرخ کاتاکان.

كۆي هەناردەكردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان چەند كەمىكردووھ؟

بەپپى داتا فەرمىيەكان لەماوھى سى مانگدا ولەماوھى پىنج سالى رابردوودا ھەرىمى كوردستان نىزىكەى 40 مىليۇن بەرمىل نەوتى ھەناردەكردووھ. بۇ نموونە لە چارەكى دووھى 2022دا 40.32 مىليۇن بەرمىل بەرھەمھىناوھ و ھەناردەى دەرەوھ و بازارەكانى نىوخۆ كراوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.44 مىليۇن بەرمىل بووھ و بە رۇژانەش دەگاتە نىزىكەى 420 ھەزار بەرمىل نەوت. لەكاتىكدا لە چارەكى يەكەمى 2021دا 41.26 مىليۇن بەرمىل نەوتى بەرھەمھىناوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.7 مىليۇن بەرمىل نەوت و، رۇژانە نىزىكەى 458 ھەزار بەرمىل نەوت. ئالزىرەوھ دەرەكەوئىت كەوا بەرھەمھىنانى نەوت لە ھەرىمى كوردستان كەمىكردووھ و بەو جىاوازىيەش بىت، رۇژانە نىزىكەى 38 ھەزار بەرمىل نەوت بەرھەمھىنان كەمىكردووھ، كە ئەمەش بە واتاى كەمكردنى ھەناردەكردن دىت وەكو لە گرافىكى خوارەوھدا كۆي ھەناردەكردن بۇ پىنج سالى خراوھتەرەو

گرافىك 3: نىشانەرى كۆي ھەناردەكردن و بەكاربردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان بەپپى چارەكى سالى لە 2018-2022

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیهکان و بانکی جیهانی نرخ کالاکان

کوئتایی

سەرەپای ئالینگارییە بەردەوامەکانی حکومەتی ناوەندی و بەتایبەتیش بپاری دادگای بالای فیدرالی بۆ پیشەسازی هەریمی کوردستان لە شوباتی 2022دا و بەردەوامی مووشەکی میلیشیا و گرووپە نیوخۆییەکان لە عێراق و مووشەک و درۆنی ئێرانیش بۆ سەر پیشەسازی نەوت و گاز، لەسەر و هەمووشیانەوه ناکۆکییەکانی نیوان دوو پارتە سەرەکییەکی هەریمی کوردستان، لەسالی رابردوودا دوو هەنگاوی گەورە بە ئاراستەی گەرانەوهی داھاتیکی زیاتر بۆ حکومەت نراوه کە ئەوانیش خستنه ئەستۆی تێچووی هەرزاتر فرۆشتنی نەوت و کرپی گواستنهوهی بۆ هەناردەکردن بۆ سەر کۆمپانیاکان بوون، بەلام ئەم هەنگاوانە ئەگەر بەرژەوهەندی کۆمپانیاکان و سیاسەتی چۆنیەتی پەرەپێدانی کێلگە نەوتییەکان و گەران و پشکنین بۆ کێلگە نەوتی نوێ و هەلکۆلینی بیرى نەوتی نوێ لەگەڵدا نەبێت، ئەوا ئاراستەییەکی خراب وەردەگریت و بری بەرھەمھێنان کەمدەکاتەوه و کۆمپانیاکان دەخاتە بەر مەترسی کشانەوه، چونکە گەورە کۆمپانیاکان بەدوای قازانجەوهن و دەچنە ئەو شوێنە قازانجیکی زۆر و سەر ئیشەییەکی کەمیان بۆ درووستدەکات.

هەلبەت بە گشتی دانانی ئەو میکانیزمە نوێیانە و بپارەکانی حکومەت و وەزارەتی سامانە سرووشتییەکان چ لەرووی خستنه ئەستۆی بەشیک لە خەرجییەکان بۆ سەر کۆمپانیاکان و بپاری پابەندکردنیان بە نەسووتاندنی گاز و بەرھەمھێنانی، وایکردووه هەنگاوهکان روو لە بوژاندنەوه بێت.

ئەو جیاوازییە لە نرخى نەوتی هەریمی کوردستان بۆ برینت هەبە، بەشیکى گەورەى پەيوەندی بە ناکۆکییەکانی هەولێر و بەغدا لەسەر ئەم پرسەوه هەبە، کە ئیستا هیواپەک هەبە بۆ دەرکردنی یاسای نەوت و گاز و چاوەرواندەکریت ئەگەر بگەنە رێککەوتن، ئەم جیاوازی نرخەش کەمبیتەوه، چونکە کوالیتی نەوتی هەریمی کوردستان لەچا و برینت و بگرە نەوتی خاوی بەسەر زۆرە، بەتایبەتیش لەرووی چرپی (API) و پیکھاتەى ماددەى سولفەرەوه.

هەر وەها، لە داتاكانی نەوتەوه کە جیکەى سەرنجراکیشانە فرۆشتنی نەوت بە نیوخۆ کە جیاوازییەکی سەرنجراکیشە بەتایبەتیش لە چارەکی دووھمی 2022دا، کە جیاوازییەکە لەگەڵ برینت دەگاتە 58 دۆلار، بەلام لە چارەکی یەکەمی 2020دا، بەنرخیکی سەر و برینت فرۆشراوه!

لە کۆتاییدا، ئەم گۆرانکارییە ریشەییانەى سیکتەری نەوت و پالپشتی و داواکردنی حکومەتی هەریمی کوردستان لە کۆمپانیاکان بۆ پەرەپێدانی کێلگەکان و هەلکۆلینی بیرى نوێ وادەکات کارکردن لەگەڵ کۆمپانیاکان قورستر بکات، بەلام کاریگەری گەورەى لەسەر دانوستاندنەکان لەگەڵ بەغدا دەبێت، دیارە ئەگەر بەغداش مەبەستی بێت هەولەکانی چارەسەرکردنی ئەم پرسە بباتە قوناخیکی نوێوه.

سەرچاوه

کوردستان، حکومەتی هەریمی. *داتای کراره/رپۆرتەکانی دیلۆپیت. 2022*.
(<https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/>) (accessed 1 19, 2022).

[1] [/https://gov.krd/information-and-services/open-data](https://gov.krd/information-and-services/open-data)